

ปกิณก:

เราอยู่ ณ จุดไหนในประวัติศาสตร์สุขภาพ*

วิชัย ไชครีวัฒน์

มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ในหลายเรื่อง หนึ่งในความแตกต่างคือ มนุษย์มีประวัติศาสตร์ แต่สัตว์ไม่มี มนุษย์ที่รู้จักเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ นอกจากจะสามารถหลีกเลี่ยงความผิดพลาด เพื่อมิให้ “ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” แล้ว ยังสามารถจับทริชเรียนจากประวัติศาสตร์ สร้างความสำเร็จน้อยใหญ่ได้ โดยประวัติศาสตร์เป็นได้ทั้งแรงบันดาลใจ และความภาคภูมิใจในเชิงนามธรรม ขณะเดียวกันก็สามารถเรียนรู้วิธีการทำงานและเส้นทางสู่ความสำเร็จในเชิงรูปธรรมได้ด้วย

ขอยกตัวอย่างสองกรณี

กรณีแรก คือ กรณีของนายพล หอวเหิงย่น ย่าป ขุนศึกคู่มือของโฮจิมินห์ ซึ่งในชีวิตหนึ่งสามารถชนะศึกใหญ่ได้ถึงสองศึก คือ การเผด็จศึกฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู เมื่อ พ.ศ. 2497 และการล้มรัฐบาลหุ่นเวียดนามใต้จนรวมชาติได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2518

หอวเหิงย่น ย่าป ไม่เคยเรียนวิชาการทหารจากสถาบันวิชาการทหารที่ไหนเลย หลังจบการศึกษาที่เป็นเพียงครูสอนประวัติศาสตร์ ได้พบกับโฮจิมินห์ครั้งแรกที่ชายแดนจีน-เวียดนาม เมื่ออายุย่างเข้า 30

ปี ขณะนั้น “ลุงโฮ” อายุ 50 ปี แล้ว หลังจัดตั้งแนวร่วม “เวียดมินห์” หรือ “สันนิบาตเพื่อเอกราชของเวียดนาม” ขึ้น เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หอวเหิงย่น ย่าป ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบด้านการทหาร ก็ได้ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์ ศึกษาตั้งแต่วีรกรรมของสองวีรสตรีเวียดนาม คือ ท่าน จิ้งจี้กับ จิ้งยี่ ที่ต่อสู้ผู้รุกรานชาวจีน ตลอดจนยอดนักพิชัยสงครามอย่างซุนหู่ ของจีน จักรพรรดิโนโปเลียนแห่งฝรั่งเศส และ ที.อี.ลอเรนซ์ หรือ “ลอเรนซ์แห่งอารเบีย” ในที่สุดก็สามารถจัดตั้ง “กองกำลังโฆษณาติดอาวุธ” ขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2487 โดยมีกองกำลังเพียงหนึ่งหมวด 34 นาย อาวุธมีเพียงปืนแมชเชอร์ขนาด 9 มม. 1 กระบอก ปืนพก 2 กระบอก ปืนคาบศิลา และปืนที่ชาวบ้านทำขึ้นสำหรับยิงนกเท่านั้น

ค่ายทหารของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู หรือที่ไทยเรียกเมืองแฉ่งนั้น เดิมฝรั่งเศสกำหนดยุทธศาสตร์ให้เป็นฐานที่มั่นล่อให้กองกำลังของเวียดมินห์ออกจากพื้นที่หลบซ่อนแถวชายแดนด้านลาว แล้วฝรั่งเศสจะใช้กำลัง “บดขยี้” กองกำลังเวียดมินห์ให้สิ้นซาก ทั้งนี้เพราะเชื่อมั่นในฐานะได้เปรียบทุกอย่าง โดยเฉพาะสถานะที่เป็น “เจ้าอากาศ” แต่ฝ่ายเดียว และอาวุธที่เหนือกว่าอย่างมาก พันเอก

*คำบรรยายนำในพิธีเปิดหอประวัติศาสตร์สุขภาพ ณ ชั้น ๑ อาคารสุขภาพแห่งชาติ วันอังคารที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖

ชาร์ลส์ บีโรต์ ผู้บังคับการหน่วยทหารปืนใหญ่ของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟูถึงกับประกาศปราชัยว่า “จะไม่มีปืนใหญ่ของเวียดนามที่กระบอกใดยิงได้เกินกว่าสามนัดโดยไม่ถูกทำลายด้วยปืนใหญ่ของเรา” แต่ในที่สุด ฝรั่งเศสกลับเป็นฝ่ายปราชัยอย่างย่อยยับต้อง “ยกธงขาว” ยอมจำนน เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 โดยพันเอกบีโรต์ ทนความอับยศอดสูไม่ได้ตัดสินใจตั้งสักระเบิดมือฆ่าตัวตายในบังเกอร์ของตัวเองไปก่อนแล้ว ขณะนั้น หวอเหิงยีนย้ายอายุเพียง 43 ปี หลังจากใช้เวลาสร้าง “กองทัพ” จาก “มือเปล่า” เพียง 9 ปีเศษเท่านั้น ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู นำไปสู่การสิ้นสุดของยุคอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศส และอีก 21 ปีต่อมา หวอเหิงยีนย้ายก็สามารถนำทัพขับไล่จักรพรรดินิยมอเมริกาและรวมชาติได้สำเร็จเมื่อท่านอายุได้ 64 ปี

กรณีที่สอง คือ กรณีของ เอพีเจ อับดุล กาลัม อดีตประธานาธิบดีคนที่ 11 ของสาธารณรัฐอินเดียนั้น ท่านผู้นี้มาจากครอบครัว “ชั้นกลาง” ชาวทมิฬ เป็นมุสลิมในสังคมที่คนส่วนใหญ่เป็นฮินดู จบการศึกษาในประเทศอินเดียเท่านั้น แต่สามารถสร้างผลงานที่เป็นความภาคภูมิใจของชาติอินเดียได้ถึง 2 ชั้น คือสามารถสร้างจรวดส่งยานอวกาศลำแรกขึ้นสู่วงโคจรได้สำเร็จ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2523 โดยอุปกรณ์ทุกชิ้นผลิตในอินเดียร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรชาวอินเดียร้อยเปอร์เซ็นต์ และต่อมายังใช้เวลาเพียง 9 ปี ผลิตขีปนาวุธนำวิถีให้แก่อากาศยานของอินเดีย ได้สำเร็จ ทำให้อินเดียไม่ต้องเป็น “ทาสเทคโนโลยี” ของชาติอื่น และอำนาจไม่ถูกผูกขาดเบ็ดเสร็จโดยชาติมหาอำนาจ หลังจากนั้นท่านตั้งใจจะเกษียณอายุอย่างสงบ โดยท่านกอบอยู่ในห้องขนาด 10 คูณ 12 ฟุต มีเพียงหนังสือ และเฟอร์นิเจอร์ 2 - 3 ชั้นที่เข้ามาใช้ แต่รัฐบาลอินเดียนั้น

ได้เสนอให้ท่านรับตำแหน่งประธานาธิบดี ซึ่งต้องได้รับความเห็นชอบจาก “ราชยสภา” คือ วุฒิสภา ท่านแสดงเจตจำนงว่า หากมีผู้คัดค้านแม้เพียงคนเดียว ท่านจะขอไม่รับตำแหน่ง ซึ่งราชยสภาอินเดียก็มี “วุฒิสภาวะ” และมีเกียรติยศรับรองท่านเป็นประธานาธิบดีโดยเอกฉันท์ ตลอดเวลาห้าปีในตำแหน่งประธานาธิบดีของประเทศที่มีประชากรกว่าพันล้านนอกจากงานในหน้าที่ประมุขของประเทศแล้ว เวลาส่วนใหญ่ท่านใช้ในการเดินทางไปพบปะนักเรียน นิสิต นักศึกษา เพื่อชี้ทางชีวิตและให้แรงบันดาลใจแก่เยาวชนของชาติ ท่านเขียนหนังสือหลายเล่ม ล้วนทรงคุณค่าอย่างสูงยิ่งทั้งสิ้น

ท่านเล่าว่า ท่านมีโอกาสไปศึกษาดูงานที่ศูนย์การบินที่เกาะวิลลอป ชายฝั่งตะวันออกของรัฐเวอร์จิเนีย ซึ่งเป็นฐานของโครงการจรวดหึ่งชั้นบรรยากาศขององค์การนาซา ท่านเห็นภาพวาดที่ห้องโถงรับรองในอาคาร เป็นภาพสมรภูมิที่มีจรวดสองสามลูกบินอยู่ จุดน่าสนใจคือ ภาพทหารที่ยิงจรวดในภาพมีไซคนิวชาว แต่คือคนอินเดีย ของสุลต่านติปูที่กำลังต่อสู้กับอังกฤษ ที่บ่งบอกว่าอินเดียได้พัฒนาจรวดมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แม้อินเดียจะพ่ายแพ้แก่อังกฤษในสงครามครั้งนั้น โดยสุลต่านติปูถูกอังกฤษฆ่าตายเมื่อ ปี พ.ศ. 2342 ทหารอังกฤษยึดได้จรวดมากกว่า 700 ลูก ซึ่งเป็นหลักฐานถึงภูมิปัญญาของชาวอินเดียในอดีต และองค์การนาซาได้ให้การยอมรับด้วยการเชิดชูเกียรติของนักรบ ผู้บุกเบิกยุทธการจรวดในห้องโถงที่ทำการแห่งนั้น

ท่านอับดุล กาลัม ยังเล่าถึงบทเรียนประวัติศาสตร์มากมายที่เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ท่าน เช่น กรณีของพี่น้องตระกูลไรท์ ซึ่งสามารถประดิษฐ์เครื่องบินได้ครั้งแรกในโลก ก็เริ่มต้นชีวิตด้วยการ

เป็นช่างซ่อมจักรยาน อยู่ 7 ปี และเมื่อปี พ.ศ. 2439
เขายังถูกจอห์น โทบริดจ์ เขียนบทกวีเท็บแนมว่า
.....ด้วยปลอกสวมนิ้วและเส้นด้าย
และก้าวกับค้อน และห้วงกับตะปูควง
และทุกสิ่งทุกอย่างที่อัจฉริยะบุรุษใช้ :-
ค้ำคาวสองตัวเป็นต้นแบบ คนแปลก
ประหลาด !

หม้อต้มน้ำด้วยถ่าน และสุบลมคู่หนึ่ง

โครงการชิปนาฎนวัตินิธิของท่านอับดุล กาลัม
ต้องทำงานกับหน่วยงานภาคีถึง 78 แห่ง รวมทั้ง
ด้านเทคโนโลยี 36 แห่ง และศูนย์การผลิต 41 แห่ง
ที่กระจายอยู่ตามหน่วยงานภาครัฐ โรงงานสรรพาวุธ
อุตสาหกรรมภาคเอกชน และสมาคมวิชาชีพ
ท่ามกลางข้อจำกัดมากมายโดยเฉพาะคือระบบ
ราชการอันเลวร้าย แต่ท่านก็สามารถฟันฝ่าจน
ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม

แน่นอน เรื่องราวในอดีตมากมายที่เป็นแรงบันดาลใจให้ท่าน และมีส่วนช่วยให้ท่านทำงานจน
สำเร็จได้ และเรื่องราวของท่านก็จะเป็นบทเรียนและ
แรงบันดาลใจให้แก่คนรุ่นต่อไป

ปัญหาอยู่ที่ว่า จะมีใครสนใจเรียนรู้

กลับมาที่หอประวัติศาสตร์สุขภาพที่กระทำพิธี
เปิดอย่างเป็นทางการในวันนี้ หอประวัติศาสตร์แห่งนี้
แนวคิดเริ่มต้นในการสร้าง คือ แนวคิด “๑๐๐ บุคคล
ร้อยความคิด ร้อยสิ่งประดิษฐ์ ร้อยเรื่องราว” นั่นคือ
จะคัดเลือกเรื่องสำคัญๆ ในประวัติศาสตร์สุขภาพ
ของไทยมา ๑๐๐ เรื่อง ไม่ว่าจะ เป็น ๑๐๐ บุคคล หรือ
๑๐๐ ความคิด ๑๐๐ สิ่งประดิษฐ์ หรือ ๑๐๐ เรื่องราว
มาประมวลและ “ร้อยเรียง” ไว้ในหอประวัติศาสตร์
แห่งนี้ แต่ต่อมาความคิดก็ได้แตกแขนง งามงาม
ออกมาเป็นการนำเสนอเรื่องราวที่จะสะท้อนแนวคิด
สำคัญๆ ในโครงการจัดแสดง 7 หัวข้อหลัก ได้แก่

- ความเป็นพหุลักษณะทางการแพทย์
- ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนกับสุขภาพ
- การแพทย์ในสถานการณ์วิกฤต
- สุขภาวะทางจิตวิญญาณ
- การค้นพบสำคัญๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ
- ความตายกับวาระสุดท้ายของชีวิต และ
- สุขภาพกับสังคม

ด้วยข้อจำกัดหลายๆ ประการ ตั้งแต่ ข้อจำกัด
ในเรื่องพื้นที่ ข้อจำกัดเรื่องสิ่งที่จะนำมาจัดแสดง ข้อ
จำกัดเรื่องงบประมาณ และข้อจำกัดเรื่องเวลา บน
พื้นที่รวม 396 ตารางเมตร ในหอประวัติศาสตร์
สุขภาพแห่งนี้ได้นำเสนอเรื่องราว ณ วันเปิดอย่าง
เป็นทางการ ดังนี้

เริ่มจาก เมื่อย่างก้าวผ่านประตูเข้าไป จะพบ
กับความคิดและความเชื่อของจักรวาลวิทยาที่หลากหลาย

จากมุมบนซ้ายสุดเป็นภาพตัวอักษร “โอม” ซึ่ง
เป็นคำสวดอันศักดิ์สิทธิ์ของฮินดู เพราะคำนี้มาจาก
คำสามคำ คือ “อะ-อุ-มะ” หรือ “อะ” กับ “อุม” อะ
เป็นอักษรตัวแรกของอักขระ อินโด-ยูโรเปียน และ
“อุม” เป็นอักษรตัวสุดท้าย (ภาษายูโรเปียน “อะ” หรือ
“อา” คือ “แอลฟา” ตัวสุดท้ายคือ “โอเมกา”) คำสวด
คำนี้จึงรวมสรรพภาษาทั้งมวลมาไว้ในคำเดียว ต่อ
ด้วยภาพกำเนิดมนุษย์ตามคติคริสต์ศาสนา ฝีมือ
ไมเคิล แอนเจโล จิตรกรเอกของโลก บนเพดานมหา
วิหารซิสติน ที่นครวาติกัน ภาพตัวอักษร “เต๋า” ซึ่งก็
คือ “มรรควิถี” หรือ “หนทาง” หยินหยาง และยันต์
ต่างๆ ของจีน ภาพอักษรสื่อถึงพระผู้เป็นเจ้าของ
ศาสนาอิสลามซึ่งมีหลากหลายมาก ในที่นี้ได้นำมา
เสนอหนึ่งแบบ ตลอดจนภาพกาลจักร พุทธเกษตร
ในคติมหายาน ศูนย์กลางจักรวาล ภาพพุทธประวัติ
ปางมารวิชัย ภาพสำคัญที่สะท้อนความเชื่อในพุทธ

ศาสตร์ทั้งเถรวาท มหายาน เซน และวัชรยาน เรื่อยมาจนถึงภาพจักรราศี กาแล็กซี่ และสุริยจักรวาลตามแบบของโคเปอร์นิคัส เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือพื้นฐาน หรือฉากหลังความเชื่อเรื่องชีวิต ความเจ็บป่วย และการเยียวยา

เป็นการเปิดฉากประวัติศาสตร์สุขภาพที่สะท้อนถึงพหุลักษณะแห่งความเชื่อที่หลากหลายเพื่อเตรียมตัวสำหรับเปิดรับพหุลักษณะในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

จากหน้าประตู เข้าสู่ห้องโถงกลางจะเป็นที่แสดงความหลากหลายในระบบสุขภาพไทย ตั้งแต่อาณาจักรขอม ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอม ที่สร้างไว้ไม่น้อยกว่า 102 แห่ง ในอาณาจักรซึ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งคือประเทศไทยในปัจจุบัน กระโดดข้ามมาถึงสมัยอยุธยา ซึ่งมีบันทึกว่ามีโรงพยาบาลของชุมชนชาวโปรตุเกสในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม มีร้านยาทั้งของ จีน-ฝรั่ง-ไทย แพ้อิสต์กาลาของหมอบรัดเลย์ ร้านหมอฟัน สืบเนื่องมาจนถึง “โรงศิริราชพยาบาล” ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำแห่งแรกในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ตลอดจนสถานเยียวยาในวัด ในบ้านของหมอพื้นบ้าน รวมทั้งคนทรงซึ่งเป็นทางเลือกเพื่อการเยียวยาจิตใจ เป็นต้น

ส่วนที่สาม อยู่ทางด้านขวามือของห้อง แสดงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนกับการพัฒนาสุขภาพไว้อย่างน่าสนใจ ตั้งแต่ยุคสร้างชาติให้ศิวิไล และนำไทยไปสู่มหาอำนาจตามแนวคิด “อาหารสร้างชาติ” เปลี่ยนแนวคิดจากการกินอาหารตามมีตามเกิด มาสู่โภชนาการสมัยใหม่ มีนายแพทย์ยงค์ ชุตติมา (ยงษ์ชุตติมา) เป็นกำลังสำคัญ เช่น กินอาหารให้ครบ 5 หมู่ “กินกับให้มากขึ้น กินข้าวแต่พอควร” ต่อมาเป็นเรื่องของความสะอาด ส่งเสริมให้ใช้สบู่ฟอกตัวโดยเน้นให้ใช้ “สบู่หอม” การใช้สบู่ซักผ้าให้สะอาด ในขณะที่

เดิมเสื้อผ้าบางอย่าง เช่น เสื้อยันต์ ซักไม่ได้ จะไม่ซักรับเป็นต้น จนกระทั่งส่งเสริมการรักษาสุขภาพฟันด้วยการใช้ แปรงสีฟัน-ยาสีฟัน ไปถึงความสวยงามหรือเป็นอารยะ อย่างเด็กผู้หญิงก็ให้มีการใช้ “ตะปั้ง” ปิดของสงวน ซึ่งนำมาแสดงไว้คู่กับกางเกงในแบบ “จี-สตรีง” ที่รูปร่างและแนวคิดคล้ายคลึงกันมาก ต่อมาเริ่มมีอุตสาหกรรมน้ำตาล ทำให้คนไทยบริโภคน้ำตาลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากเดิมที่กินของหวานเฉพาะเวลามีเทศกาลงานบุญ มามีของหวานกินกันเป็นประจำทุกวันหรือทุกมื้อ

ขณะที่ทางการกระแสหลักส่งเสริมในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็มี “ปราชญ์ชาวบ้าน” ที่ทวนกระแส มุ่งเน้นแนวทางชีวิตพอเพียง เช่น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม แห่งอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา พ่อผายสร้อยสระกลางแห่งจังหวัดบุรีรัมย์ และปู่เย็น แก้วมณี เฒ่าทรงง แห่งลุ่มน้ำเพชรบุรี รวมทั้งโจน จันได ชายหนุ่มผู้หันหลังให้ชีวิตฟุ้งเฟ้อในเมืองออกไปสร้างบ้านดินใช้ชีวิตเรียบง่ายอยู่ในชนบท ทำให้นึกถึงคนอย่างเฮนรี เดวิด ธอร์ ที่ไปปลุกกระท่อมใช้ชีวิตทวนกระแสอยู่ที่ริมบึงวอลเดน ในสหรัฐ เมื่อร่วมสองร้อยปีมาแล้ว

ส่วนที่สี่ อยู่ในห้องถัดไป แสดง “ภูมิปัญญาสุขภาพ” โดยการรวบรวมของและเครื่องยาไทยที่น่าสนใจ เช่น แท่นหินบดยา ครกบดยาขนาดใหญ่ ขนาดครึ่งครกตำข้าว และล่วมยาของ “หมอเพ็ชร-หมอฟลอย” รวมทั้งรางบดยาที่หาไม่ได้ง่ายๆ แล้วขณะนี้เรามี “หมอไทยดีเด่นแห่งชาติ” แล้ว 2 ท่าน ท่านแรก คือ พระครูอุปการพัฒนากิจ หรือ หลวงพ่อสมัย แห่งวัดหนองหญ้าาง จ.อุทัยธานี มีแผ่นเหล็กสมัยเก่าที่ตั้งให้ร้อนบนเตาอังโล่ สำหรับวิธีการรักษาแบบ “เหยียบเหล็กแดง” มีชั้นน้ำมันต์ และตำรายามาแสดง หมอไทยดีเด่นแห่งชาติท่านที่สองคือ

พ่อหมอสง่า พันธุ์สายศรี แห่งอยุธยาที่มีอุปการคุณ
ฟื้นฟูสภาพที่ทานประดิษฐ์ขึ้นให้คนไข้ใช้ซึ่งเป็นของ
จริงมาแสดงไว้ รวมทั้งมีคันทไลและพาลโกนา ซึ่ง
หมอสัมย์ก่อนนำมาใช้เป็นอุปการคุณเหยียบเหล็กแดง
มาแสดงให้ดูด้วย

ยังมีภาพของ “ยายเนียม” หมอตำแยคนสุดท้าย
แห่งเมืองชาละวัน ยายแท้ๆ ของคุณสุณีย์ สุขสว่าง
(ส้มซ่า) คุณยายเนียมเพิ่งเสียชีวิตไปเมื่อวัย 99 ปี
อีกคนคือยายสวาด นิยมจันทร์ หมอตำแยผู้โด่งดัง
แห่งเมืองสามโคก ปทุมธานี ท่านผู้นี้มีความกล้าและความ
รู้ความสามารถเอาชนะท่าคอดยากๆ มากมาย
เสียชีวิตถ้า “แม่หากพระโขนง” มาตลอดกับยายสวาด
คงไม่ตายทั้งกลมอย่างที่เกิดขึ้น เราไม่มีโอกาสเห็น
รูปยายสวาด เพราะแก่ไม่ยอมให้ถ่ายรูป

ส่วนที่ห้า อยู่ทางด้านหลัง แสดงการแพทย์ใน
สถานการณ์วิกฤต ที่แพทย์ไทยสามารถ “มุด” เข้าไป
ในอุโมงค์แคบๆ คนหนึ่งดมยาทางอุโมงค์ด้านหนึ่ง
อีกคนมุดอุโมงค์อีกด้านลงไปผ่าตัดตัดขาคนไข้ที่ติด
อยู่ที่ใต้ตึกโรงแรมรอยัลพลาซ่าลุ่มที่โคราช สามารถ
ช่วยจนคนไข้รอดชีวิตมาได้ราวปาฏิหาริย์

นอกจากนี้ ยังมีภาพในอดีตตั้งแต่สมัยหมอบ
บริดเลย์ สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ภาพคนขาขาด
มากมายจากสงครามกับระเบิด และชะตากรรมของ
คนชายแดน ตลอดจนประวัติการค้นพบเพนิซิลลิน
ที่พัฒนาขึ้นมาในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลก
ครั้งที่สอง การใช้กาสามปีกและโมกหลวงรักษา
คนไข้ของอาจารย์เสม พริ้งพวงแก้ว เพราะยา
มาลาเรียและยารักษาบิดขาดแคลนรวมทั้งหวัระเบิดที่
“ด้าน” แล้วคนไข้เอาไปประคบท้องหลังคลอดจน
เกิดระเบิดขึ้นเมื่อเวียนกันใช้ไปจนถึงคนไข้คนที่สิบ
เหตุเกิดที่เกาะปอจังหวัดกระบี่

ภาวะความจำเป็น ทำให้มีการผลิต “หมอสณา

รักษ์” ขึ้น ขณะที่ “กองทัพปลดแอกประชาชนไทย”
ก็มีการผลิต “หมอโนปา” ขึ้นมาเยียวยารักษาทหาร
และชาวบ้าน ก็เป็นอีกด้านหนึ่งของ “ประวัติศาสตร์
สุขภาพ” ของประเทศไทย

ย้อนหลังขึ้นไปในสมัยรัชกาลที่ 3 อหิวาตกโรค
ระบาดใหญ่ คนตายไปราว 3 หมื่นคน ต้องมีพระ
ราชพิธี “อาพาธพินาศ” โดยสวดพระสูตร “อา
ภวนาภยสูตร” เพื่อปราบโรคระบาด แต่คนที่เข้า
ขบวนแห่กลับล้มลงขาดใจตาย หรือกลับบ้านมาตาย
จนต้องยกเลิกพระราชพิธีนี้ในเวลาต่อมา ในสมัย
รัชกาลที่ 5 มีการตั้ง “โรงพยาบาลเอกเทศ” เพื่อ
ปราบโรคระบาด จนสงบ รัชกาลที่ 5 ทรงสร้าง
เหรียญรางวัลและพระราชทานแก่เหล่าเจ้านายขุนนาง
และผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินสร้างโรงพยาบาลเพื่อ
ช่วยเหลือประชาชน โชคดีมี “เหรียญปราบ
อหิวาตกโรค” มาแสดงไว้ให้ดู ยืนยันว่าเป็นเรื่องจริง
ส่วนเรื่องราว “คำเช่า” ขอให้ไปสืบเสาะกันเอง คู่กับ
เหรียญปราบอหิวาต์ คือรางวัลจอห์น สโนว์ ที่
นพ.พงษ์เทพ วงษ์วัชรไพบูลย์ ได้รับจากการ
สอบสวนโรคสารพิษจากหน่อไม้ป๊อบ ที่จังหวัดน่าน
และสามารถช่วยคนไข้ให้รอดตายได้ทั้งหมด

ใกล้ๆ กันนั้น มีเครื่องดนตรี 3 ชิ้น คือ แซก-
โซโฟน ทรอมโบน และแคลริเน็ต ตั้งแสดงไว้ เครื่อง
ดนตรีเหล่านี้เคยใช้เป็นอุปการคุณในการป่าวประกาศ
เชิญชวนประชาชนให้มารับบริการจากหน่วยบริการ
สุขภาพเคลื่อนที่

ส่วนที่หก เป็นส่วนพิเศษแสดงสุขภาพทางจิต
วิญญาณ (Spiritual Health) ที่มีทั้งภาพ เสียง
และบรรยากาศ ให้ผู้สนใจเข้าไปสัมผัสได้ด้วยตนเอง
ท่ามกลางภาพแสดงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ
เช่น วัด โบสถ์ ศาลพระภูมิ และรูปเคารพต่างๆ เช่น
พระพุทธรูป เทวรูป แม่พระธรณี อนุสาวรีย์คนตาย

เทพอินดู เทพจีน พระฤาษี พระเครื่อง ตลอดจนตุ๊กตา ม้าลาย รูปพิธีกรรมรำผีฟ้า เสียงสวด เป็นต้น โดยรวมแล้วคือการคำนึงถึงสุขภาพทางจิตวิญญาณ นอกเหนือจากสุขภาพทางกายและสังคม

ส่วนที่เจ็ด แสดงเรื่อง “สุขภาพกับสังคม” เป็นเรื่องราวร่วมสมัย ตั้งแต่การก่อกำเนิดพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ อีสเทิร์นชิบอร์คกับน้ำตกคนมาบตาพุด สารพิษแคดเมียมในลุ่มน้ำตาเว เดดส์ และซีแอลยา

ส่วนที่แปด คือ ต้นตอที่มาของหอบประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องราวตามลำดับเวลาของประวัติศาสตร์ การแพทย์ในยุคคริตนโกลินทร์ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2375 ซึ่งเริ่มมีการจารึกตำรายาที่วัดโพธิ์ นับเป็นครั้งแรกที่พระมหากษัตริย์ทรงนำความรู้ที่เคยหวงแหนไว้ในหอบหลวง ออกเผยแพร่ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ โดยอิสระ เป็นร้อยบุคคล ร้อยความคิด ร้อยสิ่งประดิษฐ์ ร้อยเรื่องราว ที่เลือกคัดมาสรุปไว้อย่างกระชับ บนม้วนกระดาษที่เรียงรายต่อเนื่องตามลำดับเวลาให้เราสามารถศึกษาได้ในเวลาไม่นานนัก

ยังไม่หมด ยังมีหนึ่งด้านหนึ่ง เป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์สุขภาพที่สำคัญอีก 9 เรื่อง เช่น เรื่องการค้นพบวัคซีนป้องกันไข้ทรพิษ การค้นพบวิตามินซี ประวัติฉายา “หลังคาแดง” ของโรงพยาบาลปากคลองสาน การนำชื่อคนมาตั้งเป็นชื่อโรงพยาบาล และประวัติคนไทยคนแรกที่ได้ไปเรียนแพทย์แบบตะวันตก เป็นต้น

สุดท้าย เป็นเรื่องของสุขภาพกับความตาย แสดงความเชื่อที่หลากหลาย และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อคนตาย เริ่มตั้งแต่ เรื่องราวของท่านพุทธทาสภิกขุที่ท่านไม่ต้องการ “หอบสังขารหนีความตาย” เรื่องของสุภาพร พงษ์พฤกษ์ ซึ่งเป็นมะเร็งแต่ปฏิเสธการรักษาแบบตะวันตก และต่อมาได้เผชิญความตาย

อย่างกล้าหาญและสงบ เรื่องของ พ.อ. เสนาะ จินตรัตน์ ซึ่ง “ตายแล้วฟื้น” กลับมาเล่าว่า “คอแห้งมาก” เพราะเวลาใส่บาตรไม่เคยใส่น้ำไปด้วย เลยไม่มีน้ำจะกิน ทำให้มีการใส่น้ำในบาตรพระกันจนเป็นภาระอันหนักแก่พระมาจนทุกวันนี้ ในส่วนของพิธีกรรมก็มีเรื่องของตู้พระธรรม พิธีงูเต็ก พิธีฝังศพครั้งที่สองในหม้อดินขนาดใหญ่สมัยบ้านเชียง ประเพณีการสร้างอนุสาวรีย์ให้คนตาย เป็นต้น

เรื่องราวที่นำมาแสดงไว้ในหอบประวัติศาสตร์มีเพียงเท่านี้ แต่ความจริงแล้ว ทั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “หอบจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑสถานสุขภาพไทย” หอบประวัติศาสตร์เปรียบเสมือน “หน้าร้าน” หรือ “หน้าบ้าน” เท่านั้น ยังมีเรื่องราวอีกมากมายที่ยังต้องเก็บไว้ในบ้าน หลังบ้าน หรือในโกดังเก็บของ ที่หวังว่าจะได้นำมาแสดงในโอกาสต่อไป ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดของพื้นที่ของหอบประวัติศาสตร์ดังกล่าวแล้วตั้งแต่ต้น

หอบประวัติศาสตร์สุขภาพ มีมากหลังและฝ้าเพดานทาสีดำสนิท นอกจากเพื่อขับให้เรื่องราวที่นำมาจัดแสดงโดดเด่นขึ้นแล้ว ยังสะท้อนว่า ยังมีเรื่องราวอีกมากมายที่สูญหายไปตามกาลเวลา หรือยังมิได้นำมาจัดแสดงไว้ รอให้มีการค้นพบ เพิ่มเติม หรือตกแต่งแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

พื้นหรือฐานที่ติดตั้งเรื่องราวส่วนใหญ่เป็นท่อนกระดาษกลมหรือแท่งกลม แสดงถึงวัฏจักรหรือการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านของเหตุการณ์ไปตามกาลเวลา สะท้อนถึงพระไตรลักษณ์อันเป็นสัจธรรมแห่งชีวิต และสรรพสิ่ง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

แต่แม้ทุกสิ่งจะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เราก็สามารถเรียนรู้และสร้างสรรค์ประโยชน์ได้ เพราะประวัติศาสตร์ย่อมสอนบทเรียนเพื่อมิให้เราทำผิดซ้ำ ขณะเดียวกันก็สอนให้เรารู้ว่าจะสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

ขึ้นได้อย่างไร

หอประวัติศาสตร์เป็นรูปแบบหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งคำคำนี้แปลมาจากภาษาอังกฤษ คือ Museum อันมีรากศัพท์มาจากคำว่า Muse ซึ่งเป็นชื่อเทพีแห่งปัญญาและแรงบันดาลใจ ความตั้งใจของผู้มีส่วนร่วมสร้างหอประวัติศาสตร์แห่งนี้ นอกจากเพื่อก่อให้เกิดความรู้แล้วยังหวังให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ผู้ได้เข้ามาเยี่ยมชมด้วย

คำถามสำหรับทุกคนที่มาเยี่ยมชมหอประวัติศาสตร์แห่งนี้แล้วก็คือ คำถามที่ว่า เราอยู่ ณ จุดไหนในประวัติศาสตร์สุขภาพ แน่นอนโลกยุคปัจจุบันเป็นโลก “หลังนวยุค” หรือ “หลังยุคสมัยใหม่” (Postmodern) ซึ่งพัฒนาต่อจากยุค “สมัยใหม่” (Modern) ยุคโมเดิร์น เป็นยุคที่วิทยาศาสตร์เพียงพอจนผู้คนพากันคิดว่า วิทยาศาสตร์สามารถตอบปัญหาได้ทุกอย่างรวมทั้งปัญหาสุขภาพ การค้นพบวัคซีนและยาปฏิชีวนะตลอดจนการพัฒนาด้านการเกษตร สื่อสารคมนาคม ทำให้เราเชื่อว่ามนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติได้แม้แต่ความตาย เพราะอาหาร และโภชนาการที่ดี ยารักษาโรค และวิธีการเยียวยาผ่าตัดที่พัฒนาขึ้น ทำให้มนุษย์สามารถยืดอายุขัยให้ยืนยาวออกไปเรื่อยๆ และโลกคงจะมีสันติภาพมากขึ้น เพราะเราสามารถเพิ่มผลผลิตอาหารได้มากมาย และสามารถขนส่งไปได้อย่างรวดเร็วทั่วโลก ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรควรจะลดลง แต่การณ์หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ยาปฏิชีวนะซึ่ง

ถือเป็น “กระสุนมหัศจรรย์” (Magic bullet) ก็พบเชื้อโรคคือยามากขึ้นเรื่อยๆ ลินค้ำ อาหารและทรัพยากรที่มากขึ้น นอกจากจะไม่สามารถสร้างสันติภาพได้แล้ว ยังเกิดสงครามโลกขึ้นถึงสองครั้ง ในที่สุดโลกก็พัฒนาเข้าสู่ยุค “หลังสมัยใหม่” วิทยาศาสตร์แม้ยังไม่เสื่อมมนต์ขลัง แต่ก็ไม่ใช่ว่าตอบเดียว ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ศิลปะนานาชาติที่หลากหลายได้รับการยอมรับ จนทั่วโลกยอมรับพหุลักษณะในทุกสาขารวมทั้งระบบสุขภาพ

หอประวัติศาสตร์สุขภาพแห่งนี้แสดงทั้งความเป็นพหุลักษณะของปรัชญา ความเชื่อ วิถีชีวิต และระบบสุขภาพโดยเก็บภาพสำคัญมาแสดงไว้ตาม “รอยเวลา” ที่ผ่านไปบนผืนแผ่นดินนี้ การมาเป็นประจักษ์พยานในการเปิดหอประวัติศาสตร์สุขภาพในวันนี้ ย่อมทำให้เราเห็นภาพของเรา และ “เพื่อนร่วมทุกข์” ทั้งหลายของเรา ว่าเราอยู่ ณ จุดไหนในประวัติศาสตร์สุขภาพ

คำถามที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือเราจะก้าวเดินไปทางใด แน่นอนหอประวัติศาสตร์แห่งนี้อย่างน้อยควรเตือนใจให้เรารำลึกถึงบทกวีของท่านเฮนรี เว็ดสเวิร์ธ ลองเฟลโลว์ กวีชาวอเมริกัน ที่ว่า

ประวัติวีรบุรุษไซรั	เตือนใจ เรานา
ว่าอาจจะยังชนม์	เลิศได้
แลยามจะบรรลัย	ทั้งซึ่ง
รอยบาทเหยียบแนบไว้	แทบพื้นทรายสมัย